

Хижун Я.В. Глаголы движения и положения и их синтаксическая функция в современном английском языке.

В статье рассматривается функция глаголов движения и положения в сочетании их с именем прилагательным и возможность отнесения их к определенному типу сказуемого, изучаются взгляды разных ученых на эту проблему; анализируются предыдущие и последние публикации; прослеживается ослабление значения глаголов-связок, исполнения ними в основном служебных функций; продемонстрировано, что рассматриваемые группы глаголов систематически выступают в роле связки. Доказано, что в сочетании глаголов движения и положения с именем прилагательным, последние выступают главными элементами предикации, а глаголы движения и положения играют вспомогательную роль. В этих сочетаниях грамматическое значение глаголов движения и положения доминирует над их лексическим значением. Доводится семантическая неотделимость рассматриваемых глаголов от предикатива; частая сочетаемость с различными типами предикативов; внесение временного плана в именное сказуемое; возможность отнесения глаголов to go, to come, to sit, to stand, to lie в сочетании с прилагательными к полнозначительным глаголам-связкам.

Ключові слова: глаголы движения и положения, глагол-связка, синтаксическая функция, грамматическое значения, предикат, английский язык.

Khyzhun Y.V. Verbs of Movement and Arrangement and theirs Syntactic Function in Modern English.

The article is dedicated to the function of movement and arrangement verbs in their connection with adjectives and possibilities of ascribing them to the definite type of predicate; the different scientist's views about this problem are investigated, were analyzed the previous and the last scientists works; were considered decrease of substance meaning of link verbs and their fulfillment of syntactic function; it was shown that observing verb groups regularly come out in the function of link. It was proved that in verbs of movement and arrangement connection with adjectives, the last ones are the main predominate elements of predicativity, and the verbs of movement and arrangement play the auxiliary function. Grammar meaning of the verbs of movement and arrangement predominates on their lexical meaning in these combinations. It is proved the semantic considered verbs inseparability from the predicate; rather often connection between different kinds of predicates; entering time description into the noun predicate; possibility of attributing the verbs to go, to come, to sit, to stand, to lie to full meaning link verbs.

Key words: verbs of movement and arrangement, link verb, syntactical function, grammar meaning, the predicate, English.

Ірина Шаповал
(Івано-Франківськ)

УДК 81'367.323

БАЖАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА МОВНОЇ КАТЕГОРІЇ ОПТАТИВНОСТІ

Проаналізовано основні підходи до трактування категорій оптативності (як самостійного типу ірреальної модальності) та бажальності (як способу вираження відношення до дійсності як до бажаного перебігу подій) у сучасному вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. Когнітивний простір сфери бажання в мовній системі визначаємо в межах семантичної зони поля оптативності, під якою розуміємо групи, класи і категорії різнорівневих мовних елементів, які представляють категоріальну семантику бажальності. Виділено граматично та лексико-синтаксично виражену бажальність, або предикативну та предикатну бажальність. Визначено, що оптативність як категорійне значення має бінарну структурну організацію. У статті також проаналізовано категорії волевиявлення, імперативності, адресованості, апелятивності та їх співвідношення з досліджуваними феноменами.

Ключові слова: оптативність, бажальність, ірреальна модальність, предикативний, предикатний.

Постановка накової проблеми. Оптатив є складним лінгвістичним явищем, вигоди якого зустрічаємо в санскриті, шумерській та давньогрецькій мовах, що свідчить про давню ментальну потребу та лінгвальну можливість людини передавати бажання співрозмовнику, про вагоме місце бажання у концептосфері мовної особистості. Безперечно, «в багатьох випадках в основі стану, дій, емоцій, висловлювань людини лежать причини та мотиви пов'язані з її бажаннями» [2, с. 436].

Одним із перших у вітчизняній науці вираження бажального значення умовним способом дієслова аналізував О.О. Потебня. Він стверджував, що початкова форма умовного способу була «бажальною допустовою», що переходить від умовності так само, як і наказовий спосіб [9, с. 270]. Це підтверджував і факт переносного вживання дійсного способу, а саме – дієслова у формі минулого часу, у функціях бажального способу й майбутнього часу: «бажання, яке розглядається незалежно від словесного вираження, здійснення <...> є подією майбутнього» [там само].

Аналіз сучасних лінгвістичних визначень оптатива засвідчив неоднозначність трактування цієї категорії мовознавцями. Оптатив переважно ідентифікують з бажальним способом дії тобто «модальним значенням можливості (ймовірності) здійснення бажаного, що висловлюється у вигляді відтінка значення умовного способу» [3]. Оптативні речення також визначають як «бажальні речення, модальний різновид речення, комунікативне завдання якого полягає у вираженні суб'єктом мовлення бажання, щоб відповідна дія реалізувалася, стала фактом дійсності» [13, с. 439].

У різних мовах засоби вираження значення бажальності відрізняються, як відмінними є і концепції оптатива, що підтверджується науковими розвідками О.В. Алтабаєвої, Л.В. Умрихіної, С.В. Скомаровської, П. Грош, А. Азаріна, К. Шкловські та ін.

Метою розвідки - визначення статусу та значення бажальності в межах теорії оптативності. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: (1) проаналізувати підходи до вивчення категорії оптативності у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві; (2) розглянути співвідношення категорій бажальності та оптативності, оптативності та імперативності; (3) визначити основні характеристики предикативної та предикатної бажальності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У вітчизняному мовознавстві відомі спроби виокремлення бажального способу як своєрідної підкатегорії в діапазоні певного дієслівного способу. Автори «Граматики української мови», пропонуючи таку способову класифікацію: дійсний, умовний, наказовий, не заперечують проти можливості виділення бажального й спонукального способів на основі функціонування умовного способу в незалежних реченнях [4].

Досліджуючи семантику оптатива та засоби його вираження в українській мові Л.В. Умрихіна стверджує, що для вираження бажальної модальності в українській мові призначений виокремлений серед дієслівних способів бажальний спосіб. Правомірним дослідниці видається закріплення цього терміна на означення дієслівного способу, який є головним виразником бажальної модальності, на заміну терміна латиномовного походження «оптатив», оскільки в українській мові він повністю не відбиває своєї граматичної сутності. Лише частка *би*, яка є обов'язковим формантом бажального способу, зберігає ще старе оптативне значення [14].

Отже, визначальними поняттями в теорії оптативності є бажальність і оптативність. О.В. Алтабаєва тлумачить їх співвідношення як «те, яке означається» та «те, яке означає» [1]. Бажальність, як така, що означається, виражає відношення до дійсності як до бажаного перебігу подій чи явищ (бажана модальність), тоді як оптативність, як така, яка означає, є сукупністю засобів вираження бажальності в мові.

О.В. Алтабаєва вводить поняття «зони категорії оптативності», під яким розуміє фрагмент мовної системи, в якому перетинаються і об'єднуються різні групи, категорії та елементи різних мовних рівнів, які несуть граматичну чи лексичну семантику оптативності. Ці елементи мають чітку організацію і співвідношення між собою. Зона оптативності існує в мові виключно завдяки мовленнєвій реалізації суб'єктивно мотивованого стану людини, зумовленого його потребами, а саме бажаннями особистості.

У російській мові, як твердить О.В. Алтабаєва, немає спеціальних граматичних показників для вираження бажальності у системі способів дії. Немаркований показник –б, який передає разом з дієсловом, що закінчується на –л спектр значень в межах загальної граматичної системи гіпотетичності, виступає представником бажальності тільки у визначених контекстах [1, с. 23].

С.В. Скомаровська, узагальнюючи основні підходи до вивчення речень зі семантикою бажальності в українській мові наголошує, що в лінгвістиці відомі два основних підходи до витлумачення бажальних речень, які умовно називають «вузьким» та «широким». Суть «вузького» полягає в тому, що бажальність трактують як неадресоване волевиявлення (адресованим волевиявленням є спонукання). «Вузький» підхід обмежений лише вираженням бажання в конструкціях із суб'єктом-мовцем. За «широкого» підходу суб'єктом бажальних речень може бути не тільки мовець, а й будь-яка інша особа чи предмет, тому їх зараховують до конструкцій із суб'єктом-займенником 2-ї або 3-ї особи, а також із предметним суб'єктом [11, с. 6].

З точки зору латинської граматики, оптатив є функціональною (або семантичною) категорією. Найбільш характерним є використання оптатива для позначення вживання латинського кон'юнктива (див. детальніше [7, с. 75]). Термін «оптатив» застосовується також для одного зі вживань англійського кон'юнктива, а точніше для його вживання в ідіоматичних конструкціях, наприклад: *Long live the Queen!* [17, с. 155].

П. Грош, досліджуючи граматичні характеристики оптативних конструкцій англійської мови, трактує останні як речення, які виражають бажання, надію або прагнення без їх прямої лексичної номінації, наприклад *If only I had told them both a year ago!, If I could just make them understand my point of view!* [16, с. 13].

Існує думка, що домінанта семантичної категорії оптативності в англійській мові бінарна. Її дефініційні ознаки розподілені між двома функціонально-семантичними показниками – бажання та волі. До сем, які входять до категорії оптативності та тією чи іншою мірою інтегрують семи бажання та волі, належать семи надія, намір, прохання, благословення, прокляття, веління [там само, с. 48].

Отже, загалом лінгвісти сходяться у тому, що бажання є основою категорії оптативності. Бажальний спосіб – це окремий спосіб дієслова, що поєднує лексичний і граматичний аспекти. Бажальний спосіб взаємодіє з дієслівними категоріями часу, стану, персональності/імперсональності. Він експлікує (не)бажані, а не реальні дії чи стани, виділені в площині ірреальності, а тому часові форми слугують для вираження різних відтінків бажальності.

У контексті розгляду співвідношення бажальності та оптативності варто також проаналізувати категорію волевиявлення. Волевиявлення не містить інформації про об'єктивну дійсність, оскільки передає вольовий намір мовця, а отже, відповідна синтаксична конструкція фіксує світ бажаний, такий, що повинен та може стати фактом дійсності, але після комунікації і за умови позитивного її сприйняття адресатом мовлення.

Одним із варіантів опису семантики оптативності можна вважати досвід реконструювання лексико-семантичного поля волевиявлення. Функціонально-семантичне поле волевиявлення має бінарну структуру, яка мотивована обов'язковістю/факультативністю здійснення потенційної дії її суб'єктом з точки зору мовця. З іншої точки зору, бінарність зумовлюється адресованістю/неадресованістю волевиявлення мовця [10, с. 37]. Адресоване волевиявлення відповідає спонукальності, а неадресоване – бажальності.

Так, у системі мови науковці теж виділяють функціонально-семантичне поле волевиявлення, яке структурують два мікрополя – мікрополе імперативності та мікрополе оптативності. Конституентом мікрополя імперативності є спонукальні висловлювання типу *Підійдіть! Давайте зупинимось! Go! Let's do it!*, які поєднують різнорівневі засоби представлення імперативної семантики. Конституентом другого мікрополя є висловлювання типу *Якби можна було це зробити! If only I could do this!*, які поєднують різнорівневі засоби представлення оптативної семантики.

І.В. Іванова наголошує, що в межах функціонально-семантичного макрополя волевиявлення вирізняють два поля: імперативної модальності та оптативної модальності [6, с. 48]. На думку Є.В. Кобукова, імперативність та оптативність формують дві різні модальності: імперативну модальність та волюнтативну модальність. До імперативної модальності

мовознавець пропонує вносити власне неповні речення зі значенням спонукальності та вокативні речення-заклики, до волюнтаривної – речення псевдоадресації [8, с. 87]. Імператив наділений потенційністю та часовою проекцією в майбутнє, а реалізація бажаної дії повністю залежить від адресата мовлення, якого стосується волевиявлення. Саме особа адресата є ланкою, що сполучає дію, передану імперативом чи його функціонально-семантичним еквівалентом, з реальністю насамперед в момент волевиявлення та, можливо, після комунікації.

На нашу думку, можна виокремити волюнтаривну модальність, в межах якої варто вирізняти різні синтаксичні конструкції та морфологічні засоби, які «вживають для передання волевиявлення, до якої входили б імперативність та оптативність» [12, с. 83]. Семантична межа між ними може проходити по такій ознаці як передання/непередання адресованості, за якою волюнтаривна модальність поділятиметься на підвиди – імперативний та оптативний.

Імперативні й оптативні висловлювання є самостійними модальними типами, однак вони мають певні спільні ознаки. Передусім, вони є ірреальними різновидами інваріантного модального значення волевиявлення [1, с. 141]. Спільними є також невизначеність темпоральної референції, яка залежить від ситуації висловлювання і може бути встановлена в умовах аналізу контексту. Однак між цими видами висловлювання є ряд відмінностей. Передусім це пряме спонукування до дії в імперативних висловлюваннях, тоді як в оптативних конструкціях мовець не нав'язує своєї волі адресату. Також важливим аспектом диференціації цих висловлювань є адресованість та апелятивність, що може стати предметом окремого наукового дослідження. Власне адресованість та апелятивність/неапелятивність і їх вплив на семантику ядерних конструкцій оптативних висловлювань є показником тісного поєднання імперативної та оптативної модальності в умовах реалізації ситуації висловлювання, а також засобом кваліфікації ситуації як оптативної чи імперативної.

У структурному відношенні мікрополе бажальності організовується у двох модальних аспектах – предикативної бажальності і предикатної бажальності. Перше модальне значення належить усій ситуації висловлювання, наприклад: *Прийшла б вона вчасно*, друге – позначає оцінку мовця, відношення предиката до суб'єкта, як-от: *Вона хотіла прийти вчасно*.

Загалом, межі оптативності можна достатньо чітко диференціювати. У висловлюваннях з предикативною бажальністю прослідковуємо схему «мовець – семантична ситуація, яка є бажаною», тоді як у висловлюваннях з бажальністю предиката знаходимо ситуацію «мовець – предикативна ознака, яка приписується ним суб'єкту висловлювання як бажану для останнього». Кожному з аспектів притаманна певна спеціалізація мовних засобів.

Аналіз категорії бажальної семантики показав, що ядром функціонально-семантичного поля оптативності є оптативні висловлювання з предикативною, граматично вираженою бажальністю, а периферією – висловлювання з предикатною бажальністю, висловленою лексико-синтаксично. Перехідною зоною поля оптативності, на думку О.В. Алтабаєвої, є імперативні висловлювання у їх позаграматичному, оптативному вживанні типу *Поможи йому бог* [1, с. 147].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, бажальна семантика проявляється в різних модальних аспектах і може передаватися різними способами. Можна виділити та провести чітку межу між граматично вираженими та лексико-синтаксично вираженими різноаспектними модальними значеннями, між оптативністю як основною модальністю речення та оптативністю як модальністю предиката, тобто предикативною бажальністю та предикатною бажальністю. Так, оптативність як категорійне значення має бінарну структурну організацію і, відповідно, проявляється на різних рівнях системи мови. З огляду на результати розвідки перспективним вважаємо порівняльне дослідження категорії оптативності на матеріалі близькоспоріднених та неблизькоспоріднених мов з урахуванням особливостей вираження предикатної та предикативної модальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтабаєва Е.В. Категория оптативности в современном русском языке : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Алтабаєва Елена Владимировна. – М., 2003. – 485 с.
2. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю.Д. Апресян // Избранные труды. – Т. I. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 464 с.
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов [Электронный ресурс] / О.С. Ахманова. – Режим доступа : http://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_51.htm

4. Безпояско О.К. Граматика української мови. Морфологія : Підручник / О.К. Безпояско, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
5. Загнітко А.П. Теретична граматики української мови : Синтаксис : Монографія / Анатолій Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
6. Иванова И.В. Модальность волеизъявления и ее актуализация в неметких прескриптивных текстах / И.В. Иванова // Функционирование грамматических категорий. – М., 1989. – С. 48-53.
7. Ирреалис и ирреальность / Ред. Ю.А. Ландер, В.А. Плузган, А.Ю. Урманчиева. – М. : Гнозис, 2004. – 476 с.
8. Кобуков Е.В. Семантика падежных форм в современном русском литературном языке / Е.В. Кобуков. – М., 1986. – 117 с.
9. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А. Потебня. – Т. 1-2. – М. : Учпедгиз, 1958. – 536 с.
10. Распопов И.П. Очерки по теории синтаксиса. – Изд. 2-е, доп. / И.П. Распопов. – М. : Либроком, 2009. – 224 с.
11. Скомаровська С.В. Вербалізація бажальної модальності в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / С.В. Скомаровська. – К., 2010. – 20 с.
12. Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность. – Л. : Наука, 1990. – 263 с.
13. Українська мова: Енциклопедія / [Редкол.: Русанівський В.М. та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія», 2004. – 822 с.
14. Умрихіна Л.В. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л.В. Умрихіна. – Х., 2007. – 20 с.
15. Asarina A. Optativity in English and Other Languages [Електронний ресурс] / А. Asarina, К. Shklovsky. – Режим доступу: <http://web.mit.edu/alya/www/optativity-handout.pdf>
16. Grosz P. On the Grammar of Optative Constructions / P. Grosz. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2012. – 346 p.
17. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech. – London ; New York : Longman, 1985. – 1779 p.

Шаповал И. Желательность как основа языковой категории оптативности.

В статье проанализированы основные подходы к пониманию категорий оптативности (как самостоятельного типа ирреальной модальности) и желательности (как способа выражения отношения к действительности как к желательному течению обстоятельств) в современной отечественной и зарубежной лингвистике. Когнитивное пространство сферы желания в языковой системе определяем в рамках семантической зоны поля оптативности, которая в нашем понимании включает в себя группы, классы и категории разноуровневых языковых элементов, представляющих категориальную семантику желательности. Выделена грамматически и лексико-синтаксически выраженная желательность, или предикативная и предикатная желательность. Установлено, что оптативность как категориальное значение имеет бинарную структурную организацию. В статье также проанализированы категории волеизъявления, императивности, адресованности, апеллятивности и их соотношение с исследуемыми феноменами.

Ключевые слова: оптативность, желательность, ирреальная модальность, предикативный, предикатный.

Shapoval I. Desirability as the Foundation of the Language Category of Optativity.

The article analyzes the main approaches to the interpretation of the category of optativity (as the independent type of the irreal modality) and desirability (as the way of rendering the attitude to the reality as the desirable course of events) in the contemporary domestic and foreign linguistics. The cognitive space of the sphere of wish in the language system is define within the limits of the semantic zone of the optativity field, which is understood as the groups, classes and categories of the language elements of different levels representing the categorical semantics of desirability. The grammatically and lexico-syntactically expressed types of desirability, or predicativity and predicate desirability, are singled out. It is determined that the optativity as the categorical meaning has a binary structure. The article also focuses on the categories of will, imperativeness, addressing, appealing and their correlation with the phenomena under study.

Key words: optativity, desirability, irreal modality, predicative, predicate.